

політичного, ідеологічного ресурсу історичної пам'яті. Актуалізація та вибірковість історичної пам'яті передовсім пов'язані зі значущістю історичного досвіду для сучасності. Інструменталізована в політичних цілях, вона стає мобілізаційним ресурсом актуального суспільно-політичного процесу. Персоніфікована через оцінку історичних постатей та їхньої діяльності, історична пам'ять набуває особливої цінності для свідомості й поведінки людини у сучасному суспільстві.

1. *Бидолах В.* Использовать опыт истории / В. Бидолах // Наш современник. — 2012. — № 3. — С. 280—282.
2. *Воронцов А.* Они воспевали Сталина / А. Воронцов // Наш современник. — 2008. — № 11. — С. 218—264.
3. *Елисеев А.* Кто развязал «большой террор»? О подлинных инициаторах политических репрессий 1937—1938 годов / А. Елисеев // Наш современник. — 2005. — № 3. — С. 219—227.
4. *Ключников Б.* «Дорогой мистер Сталин!» / Б. Ключников // Наш современник. — 2008. — № 12. — С. 192—201.
5. *Попов В.* Мозаика войны / В. Попов // Наш современник. — 2004. — № 12. — С. 185—198.
6. *Репников А.* Из истории отечественной военной контрразведки / А. Репников // Наш современник. — 2005. — № 3. — С. 236—248.
7. «Сталин отомстит...» // Наш современник. — 2009. — № 12. — С. 113—120.
8. *Фейхтвангер Л.* Москва 1937 / Л. Фейхтвангер // Наш современник. — 2008. — № 11. — С. 253—264.

Катерина Стецюк

ПІДЛІТОК ЯК РЕЦИПІЄНТ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ:
ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ
ТА СПРИЙНЯТТЯ ТЕКСТУ АКТИВНИМИ ЧИТАЧАМИ

Проаналізовано результати дослідження, проведеного на базі активних читачів-підлітків, предметом якого були читацька поведінка та особливості сприйняття ними тексту.

Ключові слова: підліток, читацька поведінка, сприйняття тексту, читацька соціалізація, читацьке спілкування, якісні та кількісні показники читання.

Проанализированы результаты исследования, проведенного на базе активных читателей-подростков, предметом которого стали читательское поведение и особенности восприятия ими текста.

Ключевые слова: *подросток, читательское поведение, восприятие текста, читательская социализация, читательское общение, качественные и количественные показатели чтения.*

The findings of the study on the basis of active teenage readers, reader's behaviour and peculiarities of their perception of text have been analyzed.

Key words: *teenager, reader's behaviour, perception of text, reader's socialization, reader's communication, qualitative and quantitative indexes of reading.*

Сьогодні у всіх на слуху розмови про кризу дитячого та підліткового читання у зв'язку зі стрімкими соціальними змінами та вибудовуванням нової інформаційної культури. Цією проблемою активно займаються практики та теоретики світової наукової спільноти: Міжнародна рада з книг для молоді (IBBY), секція якої з 1997 р. діє і в Україні; Міжнародна асоціація з питань читання (IRA); Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій (IFLA); Міжнародне товариство з досліджень дитячої літератури (IRSL) та ін. На національному рівні в Україні також здійснюються деякі дослідження і заходи на підтримку читання: Всеукраїнське дослідження «Українська художня література в читанні дітей — учнів 5—9 класів» (Національна бібліотека України для дітей), Всеукраїнський фестиваль дитячого читання «Книгоманія» (Форум видавців — дітям). Є окремі спроби роботи такого плану деяких регіональних бібліотек, але вони переважно зорієнтовані на отримання інформації для внутрішнього користування і не мають достатнього розголосу.

Сучасний профіль читача зазнає змін майже на всіх рівнях читацької діяльності (поведінка, репертуар літератури, якісні та кількісні показники читання), що особливо стосується нестійкої підліткової аудиторії, яка дуже легко піддається зовнішньому впливу [1]. Підліткова читацька аудиторія цікава тим, що у цьому віці особа починає вже свідомо формувати своє коло читання, вона може оцінити прочитане і дати адекватний відгук. Підлітковий період вважається «важким» у зв'язку з усіма складними фізіологічними, психологічними змінами, що відбуваються з дитиною. Це має великий вплив на різні сфери дитячого життя, зокрема на читання.

Для того, аби створити портрет сучасного підлітка, який є активним читачем, ми здійснили дослідження на базі читачів Львівської обласної дитячої бібліотеки, учасників конкурсу дитячого читання «Книгоманія—2014» у межах Львова, а також за участі членів вільного книжкового клубу — учнів 7, 8, 9 класів Сарненського економіко-правового ліцею «Лідер» (м. Сарни, Рівненська обл.). Дослідження у формі вільного інтерв'ю, бесіди проводилося із 52 респондентами. Обсяг вибірки не дозволяє нам екстраполювати висновки на всю сучасну українську підліткову читацьку аудиторію, однак засвідчує вельми важливі явища й тенденції.

У дослідженні брали участь діти 5—9 класів з високими читацькими потребами, інтересами та настановами. У результаті бесід з'ясувалося, що майже усі реципієнти є активними особистостями з різнобічними зацікавленнями (спорт, музика, живопис, ужиткове мистецтво, вивчення іноземних мов тощо). У підлітковому віці діти часто звертаються до словесної творчості, а тим більше ті, для яких читання має важливе значення у житті, тобто діти з розвиненим відчуттям слова. Багато хто згадував про те, що хоч раз у житті, але спробував себе у ролі письменника. Переважно це поезія (виходить свого роду парадокс: підлітки пишуть вірші, але не читають поезії), але є й спроби у прозових жанрах: так, два реципієнти (Роман, 12 років; Мирослав, 13 років) розповіли про свій літературний досвід у жанрі новели. В обох випадках така творчість була результатом впливу історій про Шерлока Холмса, Гаррі Поттера, розповідей Е. А. По — суміш детективу, містики та жахів. Інший учасник дослідження (Костянтин, 13 років) пише оповідання про міжгалактичні польоти — наслідок захоплення фільмами та книгами циклу «Зоряні війни». Ще одна дівчинка (Анастасія, 12 років) під впливом вампірських історій вирішила написати власний роман.

Це все є підтвердженням того, що у підлітковому віці у дитини формується багато нових зацікавлень, вона пробує себе одночасно в різних сферах у пошуках головного інтересу. Навіть на прикладі такого невеликого відрізка життя (середня школа) ми можемо побачити, що найбільш активними діти є у 6—7 класах. У 5-му класі особа тільки починає пошук нових інтересів, а вже у 8—9 класах вона впорядковує свої пріоритети і спрямовує всі зусилля здебільшого в якомусь одному напрямі.

Щодо читання, то вималювалась дещо інша картина. Майже усі діти, з якими ми розмовляли, згадували читання як один із своїх головних інтересів, але позиціонували його радше як стиль життя. Для більшості опитуваних читання стало традиційною сферою діяльності ще у ранньому дитинстві, але є також невелика частина дітей, які почали активно читати вже у власне підлітковому віці завдяки впливу якогось твору («Ерагон», «Гаррі Поттер», «Персі Джексон») чи особи з їхнього середовища (переважно це друзі, авторитетні однолітки або дещо старші діти з їхнього кола).

Тут також можна звернути увагу на ще одне спостереження: серед учасників нашого дослідження найменше читачів старшого підліткового віку. У процесі дорослішання у дітей часто знижується інтерес до читання, у них з'являються нові захоплення та переживання. Це можна пов'язати зі статевим дозріванням і концентрацією уваги на факторах, що більшою мірою впливають на їх соціалізацію (піклування про свій зовнішній вигляд, проведення вільного часу з друзями тощо). Таку тенденцію відзначають і бібліотекарі. Однак для тих підлітків, що таки залишаються вірними читанню, воно часто також слугує фактором соціалізації. Читацька соціалізація — це процес і результат засвоєння та відтворення індивідом накопиченого людством читацького досвіду, який був певним чином зафіксований і функціонує у певному соціальному середовищі [2, с. 287].

«Заплутаність читача є, звичайно, істотною для будь-якого типу тексту, але у літературному (художньому. — К. С.) тексті ми маємо дивну ситуацію, коли читач не може передбачити, до чого його приведе співучасть у ньому. Ми знаємо, що беремо участь у певному досвіді, але ми не знаємо, що трапиться з нами у процесі його розвитку. Ось чому коли ми особливо вражені книгою, то відчуваємо потребу говорити про це... Ми набули досвіду і тепер хочемо пізнати, чим є те, досвіду чого ми зазнали. Можливо, це і є головною корисною дією літературної критики, яка допомагає усвідомити ті аспекти тексту, які залишаються прихованими у підсвідомості, і яка задовольняє (чи допомагає задовольнити) наше бажання розмовляти про те, що ми прочитали» [4, с. 273]. З цієї думки В. Ізера виходить, що природним продовженням процесів, пов'язаних із прочитанням тексту, є його осмислення за допомогою опосередкованого контакту з іншими читачами, — прочитання критичних матеріалів, рецензій,

відгуків на текст або ж безпосередньої двосторонньої комунікації з іншими читачами. А це і є головним аспектом читацької соціалізації.

Чи відчувають сьогодні підлітки потребу у спілкуванні такого роду? Так, і хорошим підтвердженням цього є існування цікавого явища — книжкових клубів. У межах дослідження ми взяли участь у кількох зібраннях однієї з таких груп. Клуб був створений на базі учнів 7, 8, 9 класів (постійних учасників є 14) з їх же ініціативи, без залучення вчителів чи інших дорослих. Вони пояснюють, що ідея створення гуртка любителів читання зародилась на уроках літератури, де у них постійно виникали палкі дискусії стосовно тих чи інших творів, потім ця дискусія переміщувалась за межі класу і «вимагала» продовження. І саме для того, аби забезпечити себе ресурсами, які може дати читацьке спілкування, і був заснований цей клуб. Читацьке спілкування — спосіб буття і пізнання власного читацького «Я» і читацького світу у міжчитацькому угрупованні на основі обміну думками, оцінками з приводу прочитаного [2, с. 288]. Книжковий клуб — організований тип читацького спілкування і явище швидше рідкісне серед підлітків, ніж закономірне.

Переважно читацьке спілкування має стихійний характер. Головна сфера його реалізації — комунікативний контакт між однолітками, друзями. Нерідко саме любов підлітків до читання, а також спорідненість у літературних смаках стає основою для дружніх стосунків. Однак навіть у тих випадках, коли друзі мають спільні читацькі інтереси, цей аспект ніколи не виноситься на перше місце серед пріоритетних тем для спілкування. Серед хлопчиків майже усі відповіли, що вони обговорюють комп'ютерні ігри (сьогодні це невід'ємна складова дитячої та підліткової субкультури). Також підлітки люблять обговорювати кінофільми, телесеріали, музику, спорт.

У ході спілкування з реципієнтами приємним відкриттям стало кілька випадків продовження традицій сімейного читання. Це явище сьогодні не дуже поширене, адже члени родини чимдалі, тим менше колективно проводять час, тим більше це стосується підліткового читання, на противагу сімейному читанню з дітьми молодшого віку. Особливістю сімейного читання із залученням підлітків є те, що часто вони самі ініціюють таку діяльність і виступають уже активними її учасниками, а не лише пасивними слухачами. Звичайно, сімейне читання є безумовно позитивним явищем, що підтримує у

дітей любов та інтерес до читання, адже цьому сприяє навіть сама атмосфера у сім'ї. Як нам вдалося з'ясувати, 85% опитуваних підлітків походять із сімей-читачів. А це означає, що вдома у них є хоч якась бібліотечка, започатковані традиції, відповідно до яких читання — це нормальний і природний спосіб проведення часу.

Щодо того, де підлітки беруть книжки для прочитання, вималювалася така картина: 81% реципієнтів вказали на бібліотеку як головне книжкове джерело (це зрозуміло, адже ми проводили дослідження головним чином на базі саме відвідувачів бібліотеки); 32% — на домашню бібліотеку (зазвичай як джерело класичної літератури); значно менше — 16% — на придбані видання самим реципієнтом або подаровані батьками, друзями та ін. Важливий канал — обмін книжками між друзями. Така практика стає популярнішою серед старших підлітків. Найменше діти за книжкою звертаються до шкільних бібліотек. Вони це пояснюють поганою комплектацією бібліотек і тим, що там можна знайти переважно літературу лише зі шкільної програми.

У цьому контексті варто згадати також електронну книжку. У багатьох реципієнтів (здебільшого старшого підліткового віку) є електронні книжки або планшети, які вони використовують для читання. Культури купівлі електронних видань в Україні поки що не сформувалось, однак з Інтернету можна завантажити безкоштовні піратські тексти. Проблема полягає у тому, що вони переважно є російськомовними і дітей з україномовного середовища це часто стримує. Однак підлітки відзначають зручність і ефективність використання гаджетів (сюди зараховуємо і смартфони з відповідним програмним забезпеченням) з метою читання. Для дітей, які значно легше пристосовуються до нових реалій, таке читання є природним і органічним.

Оскільки для 81% наших реципієнтів головним каналом отримання літератури є бібліотека, вона і відіграє основну роль у процесі керування їх читанням. Зазвичай бібліотекарі добре знають активних користувачів бібліотеки: їх літературні вподобання, що вони вже прочитали, що можна порекомендувати. Саме тут підлітки дізнаються про видавничі новинки, про нових для них авторів класичної та сучасної літератури. На другому місці за частотою рекомендацій — друзі. До друзів підлітки прислуховуються навіть

уважніше, ніж до бібліотекарів, адже ті є ближчими до них за своїм світоглядом, рівнем емоційного та естетичного розвитку і досвіду. Тому «випробувана» одноліткою книжка має більше шансів бути прочитаною іншим підлітком.

Важливе значення має той факт, що часто підлітки (27%) отримують інформацію про книжку зі спеціалізованих інтернет-сайтів (згадувались «ЛітАкцент», «Читомо»), форумів, блогів, груп у соціальних мережах. Це свідчить, що вже у підлітковому віці інтерес до літератури починає виходити за межі суто прочитання окремих книжок, він набуває більш організованого характеру: вибудовується певна міжкнижкова система зі зв'язками у вигляді знань про певні події у літературному світі, про видавництва і їх продукцію, про авторів, літературні течії, напрями тощо. Підтвердженням цьому стали позитивні результати при виконанні завдань на конкурсі «Книгоманія», що передбачали знання про авторів дитячої літератури, літературної географії. Також у своїх презентаціях улюбленої книжки учасники конкурсу показували обізнаність стосовно творчості автора, його життя, історії обраної книжки. Цікавим прикладом того, наскільки читач-підліток стає частиною сучасної книжкової культури, є оперування поняттям «буктрейлер» в одній із презентацій.

Ще один канал, який має дуже великий вплив на вибір підлітком тієї чи іншої книжки для прочитання, — кінофільми. Реципієнти зізнаються, що часто читають книжки саме під впливом фільмів або ж, дізнавшись про фільм, який міг би їх зацікавити, читають книгу перед переглядом, щоб не зіпсувати враження. У таких випадках підлітки, як і дорослі, люблять займатись порівняльним аналізом.

Для того, аби зрозуміти читацьку поведінку, необхідно усвідомити, які читацькі мотиви є домінантними у виборі тієї чи іншої літератури. З приводу того, для чого вони читають, що очікують від прочитання книжок, ми отримали формулювання, які можна розділити на кілька категорій за частотністю згадування:

1) *естетична, емоційна, душевна* — «можливість набратись душевних сил», «можливість дати волю почуттям, емоціям», «естетичне задоволення», «співпереживання з літературними персонажами», «у книжках показано, як стати кращим»;

2) *гедоністична* — «отримати задоволення», «можливість посміятись, розважитись», «викликає радість»;

3) *інтелектуальна* — «поглиблення знань», «отримання пожити для роздумів», «розвиток інтелекту»;

4) *рекреаційна* — «заповнення дозвілля», «відпочинок»;

5) *засіб соціалізації* — «дає можливість завоювати повагу друзів», «авторитет», «викликає гордість з приводу своєї начитаності».

Стосовно останньої групи мотиваційних факторів варто зазначити, що такі відповіді реципієнти самі чітко не висловлювали. Такі умовиводи ми зробили на основі аналізу відповідей на інші запитання, які характеризують їх читацьку поведінку. За нашими спостереженнями, найчастіше це юні читачки, що намагаються таким чином показати свій протест проти «попсової», «гламурної», як вони вважають, літератури. Під таке читацьке табу підпадає т. зв. «дівчача» література (наприклад найчастіше згадувана у такому контексті сага «Сутінки»). Схожа позиція проявляється і в інших сферах життя: музика, фільми, мода, спілкування, тому вони часто можуть належати до різних молодіжних субкультур. Така поведінка є цілком нормальною та природною у підлітковому віці, коли юна особа починає шукати себе.

Отже, серед виділених мотиваційних факторів немає суто утилітарних, про які зараз так багато йдеться у різних наукових (і не тільки) публікаціях. Звичайно ж, такі мотиви є у кожної людини, а надто у школяра. Навіть читання художньої літератури за шкільною програмою у більшості випадків має утилітарний характер, не кажучи вже про інші інформаційні потреби, що задовольняються через читання. Однак у процесі спілкування з нашою категорією активних читачів ми зауважили, що вони несвідомо розмежовують *інструментальне читання* (тобто читання задля досягнення мети у подальшому — навчання) і *читання*, сприйняте ними як *самодостатня сфера їх життєдіяльності* (тобто читання тут і тепер, без довготривалих цілей). Читачі зауважують, що з метою отримання інформації на допомогу у навчанні, наведення різноманітних довідок тощо вони набагато частіше звертаються до інтернет-джерел, ніж до традиційної книжкової форми.

Хибні цінності суспільства споживання, що пропагуються через телебачення, Інтернет та інші канали інформації, комп'ютерні ігри, які «зомбують» дітей, неефективна система навчання, некомпетентні вчителі, зміна моделі сімейного укладу та багато ін. — низка

причин, які найчастіше акцентують, коли мова заходить про проблеми дитячого та підліткового читання, про перетворення читача на глядача унаслідок численних змін у процесі розвитку суспільства.

У своїй праці «Homo legens: читання як соціокультурний феномен» М. Зубрицька відзначає, що не можна вважати, ніби книжна культура згодом остаточно опиниться на маргінесі загальноінтелектуального розвитку, однак профіль homo legens зазнає очевидних функціональних змін. Природа читання, його феноменологічні засади і базові принципи, процеси рецепції як неодмінний супутник читання залишаються незмінними [3, с. 21]. Ми погоджуємося з автором, однак чи можна бути безапеляційно упевненим у непохитності цих засад, говорячи про сучасну дитину-читача? Тут не йдеться про заперечення механізму читання як такого, а швидше про те, наскільки сучасна дитина може залишатися справді «здоровим» читачем.

У читачезнавстві виділяють кількісні та якісні параметри оцінки читання. Кількісна характеристика — це швидкість читання — обсяг прочитаного тексту за певну одиницю часу. Моніторингу швидкості читання та різним способам її підвищення приділяється багато уваги у школі (здебільшого у молодших класах). Діти регулярно здають норматив — техніку читання. Уже самé це поняття свідчить, що увага акцентується на технічній (механічній) характеристиці процесу читання. З іншого боку, існує коефіцієнт засвоєння тексту — обсяг засвоєного змісту, що враховує розуміння та запам'ятовування тексту — це якісна характеристика. В сукупності швидкість читання та коефіцієнт засвоєння можуть свідчити про продуктивність читання.

В умовах нашого дослідження ми більшою мірою звертали увагу на особливості якісних характеристик. Але, крім розуміння та запам'ятовування змісту, хотілося б звернутися також і до специфіки сприйняття прочитаного — емоційного, естетичного, морального, духовного відгуку читачів на той чи інший твір — рецептивної складової читання, що є не менш важливою за осягнення змісту, тим більше, коли йдеться про художню літературу.

Про особливості сприйняття прочитаного підлітками ми робимо висновки з того, як вони відповідали на запитання «*Про що цей твір?*», коли мова йшла про улюблену книжку реципієнта, та як учасники конкурсу репрезентували улюблені книжки, а також із

колективних обговорень на зустрічах книжкового клубу. Отже, відповіді дітей можуть свідчити про особливості їхнього сприйняття і те, як воно еволюціонує від молодшого до старшого підліткового віку. Діти молодшого та середнього підліткового віку, аби пояснити, про що книжка, переважно відтворюють її фабулу від початку до кінця. Це говорить про те, що головним для них є сюжет. У такому віці пам'ять підлітків відносно не перевантажена, тому вони легко можуть відтворити усі деталі прочитаного.

Спостерігається залежність здатності пригадати і відтворити сюжет твору від обсягу читацького стажу. Підліткам, які читають менше, це вдається важче. Відчуваються і проблеми у формулюванні думки та пошуку необхідного слова (менший словниковий запас). Іноді відтворення фабули мало хаотичний характер, де не можна було простежити чіткої лінії. Однак в усіх випадках ми маємо підтвердження того, що юні читачі завжди зосереджують увагу на деталях (інтер'єр, одяг, певні образи чи характеристики), деякі читачі легко відтворюють термінологію з розумінням її значення (наприклад морські терміни із пригодницьких романів Жуль Верна).

Дещо старші читачі (переважно середній підлітковий вік) скорочують «відгук» на книжку від повної фабули до опису окремих епізодів, персонажів, навіть відтворення діалогів, що найбільше вразили їх при читанні. У старшому підлітковому віці читачі переходять до мислення глобальнішими категоріями — на перший план виступає ідея твору. Дівчатка раніше починають акцентувати увагу на головній думці книжки, але це також можна пояснити і тим, що репертуар читання дівчаток і хлопчиків значно різниться: хлопчики продовжують читати твори, в центрі яких — захоплюючі пригоди, динаміка, натомість дівчатка раніше звертаються до «дорослих» тем, де головною є ідея, що може вкладатись у різноманітні сюжети. Майже дорослі читачі можуть легко компіювати прочитане, відсікати другорядне й окреслювати головну думку твору.

Звичайно, їм не завжди вдається визначити головну ідею, знайти аналогії, яких потребує твір. Це стосується переважно старших підлітків, що починають братися за літературу, яка потребує глибокого осмислення (часто це твори літератури, призначені для дорослих читачів). Але, «тільки випереджаючи світ свого досвіду, читач може по-справжньому брати участь у подіях літературного тексту,

пропонуючи себе йому» [4, с. 268] — це стосується усіх рівнів тексту (змістовий, мовний, образний та ін.). Наприклад, така популярна сьогодні трилогія «Голодні ігри» Сюзанни Коллінз у першу чергу сприймається читачами як напружений динамічний трилер з оригінальним сюжетом, де є любов та дружба, боротьба проти системи. Підлітки вправно орудують терміном *антиутопія*, але без додаткової допомоги ніхто не провів паралелей з тим середовищем, у якому ми живемо зараз: роман можна вважати сатиричним зображенням сучасного суспільства, «зомбованого» численними телевізійними шоу, суспільства споживання («хліба та видовищ»).

Інший приклад — роман «Війна з саламандрами» Карела Чапека, який члени книжкового клубу самостійно обрали для обговорення. Тут читачі вже переважно накладали текст на сьогоднішні і доводили актуальність твору: гонитва за комерційними прибутками, проблеми екології через глобальне виснаження ресурсів планети, людська лінь та бездумність тощо. Однак твір був вирваний з контексту, тобто до уваги не бралось умов, в яких він писався, — це передвоєнний період (1935—1936 рр.), і книжку можна розглядати як соціально-політичну критику капіталізму та попередження загрози фашизму. Загалом, серед старших підлітків помітним є інтерес до жанру антиутопії. Окрім уже згаданого, чотири реципієнти прочитали «1984» Джорджа Оруелла і одна читачка — «Ми» Євгена Замятіна — це література аж ніяк не дитяча. І, знову ж таки, як і з «Війною з саламандрами», читачі порівнюють вигадані авторами світи із сучасністю, хоча більшою мірою це стосується тоталітарного режиму, який наша держава майже переступила, однак опинилася перед новими загрозами (повертаючись до теми «Голодних ігор»).

Таким чином, підлітки ще не зовсім можуть комплексно осмислити твір, враховуючи такі фактори, як особистий досвід автора, сучасні йому реалії (що впливають на зміст і, навіть не фігуруючи у ньому, мають сприйматися як зрозуміле), адже підлітку бракує досвіду і знань у багатьох сферах. Деякі теоретики (Георг Пуле «Феноменологія читання») вважають, що саме абстрагування від позатекстового впливу (крім авторського, тут враховується і досвід читача) є запорукою адекватного сприйняття тексту. Але, як ми бачимо, є твори, що поза контекстом втрачають свій сенс. У підлітковому віці читачі тільки починають сприймати твір як частину чогось більшого — системи знань, подій, світоглядів та ін.

Якщо подивитись у загальному, то, посилаючись на класифікацію рівнів сприйняття тексту В. Бородіної [2, с. 285], можемо говорити про те, що наші реципієнти переважно знаходяться на рівні адекватного сприйняття. Однак трапляються випадки, коли читання переходить на інший рівень — збагачений в результаті включення асоціацій в семіотичний простір тексту: одна з читачок нового роману Зірки Мензатюк «Як я руйнувала імперію» розповіла, що читати їй було особливо цікаво через розповіді її батьків про описаний у творі період і навіть їх участь в окремих подіях (Живий ланцюг, демонстрації, виготовлення саморобних значків з національною символікою). Також є випадки творчих інтерпретацій змісту текстів. Перш за все це випадки, коли певний твір надихає читача на самостійну творчість — написання власного літературного твору чи відгуку на прочитане або ж «дописування» сюжету прочитаної книжки в уяві — процес часто навіть не усвідомлений. Творчі домисли читачів можна почути, коли діти, наприклад, говорять про Гаррі Поттера, якого їм не вистачає: «...цікаво було б почитати продовження роману. Можливо, Гаррі став би викладачем у Гогвардсі — наступником Дамблдора, і тоді...».

Рухаючись у протилежному напрямі, варто вказати на емоційно-сміслову збідненість сприйняття твору у тих випадках, коли він знаходиться на значно вищому рівні, ніж читач. Про такі твори підлітки не хочуть розмовляти й аргументують це тим, що вони просто не цікаві.

Необхідно відзначити, що серед наших реципієнтів є поширеним читацький алгоритм: відкласти — подумати — перечитати. Це свідчить про глибоке читання, метою якого визначається осягнення сенсу або повторне отримання естетичного задоволення від тексту, — ще одна ознака переходу на новий рівень читацького досвіду.

Якщо говорити про моральні, духовні аспекти читання, то підтвердилась думка про те, що надто прозорий дидактизм має здебільшого відштовхуючий ефект. Збірка оповідань Оксани Сайко «Новенька та інші історії» була прочитана великою кількістю наших реципієнтів, але вони стримано коментували про своє ставлення до неї. Читачі говорили, що книжка їм не дуже сподобалась і вони прочитали її швидше за інерцією: вона вийшла в межах серії «Класні історії», до якої також увійшли популярні сьогодні «Найкращі дру-

зі» та «Друзі за листуванням» Оксани Луцевської. Для того, аби зрозуміти, що ж «не так» з такими правильними, на перший погляд, оповіданнями, ми обрали декілька («Дівчача дружба», «У дворі», «Протест», «Гаманець») для колективного прочитання та обговорення на зібранні книжкового клубу. Як виявилось, проблема полягає саме у тій-таки *правильності*. Кожне з оповідань показує, що таке справжня дружба, що головне у житті — чиста совість та душа, що потрібно допомагати ближнім, а не тільки піклуватися про свої потреби, і т. д. Малі прозові форми здебільшого є непопулярними серед підлітків якраз через те, що там нема простору для «приховання» ідеї за динамічним сюжетом. Читачі (у нашому випадку — це слухачі) говорять, що таке відверте моралізаторство не є тим, заради чого хочеться читати книжки. Читаючи оповідання одне за другим, з перших же рядків можна здогадатись, чим усе закінчиться, — добро переможе і кожен персонаж стане хоч трішечки кращою людиною. Про такий ефект писав В. Ізер: «Чим текст детальніше описує чи підтверджує сподівання, ним викликані, тим більше ми усвідомлюємо його дидактичні наміри, і в найкращому випадку ми можемо або прийняти, або відкинути нав'язані ним положення. Часто сама прозорість таких текстів викликає у нас бажання звільнитись від їхніх пут» [4, с. 265].

Продовжуючи тему *правильності*, варто звернути увагу і на те, як юні читачі презентують улюблені книжки. У них виробився «шкільний» рефлекс говорити те, що, на їх погляд, від них хочуть дорослі, — дидактичні настанови твору. І навіть тоді, коли насправді головне цільове призначення твору зовсім інше, ми чуємо: *мені сподобалась ця книжка, бо вона вчить нас бути справжнім другом, любити своїх батьків, допомагати ближньому* і т. д.

Попри постійні закиди щодо «збідніння» запитів дитини-читача до якості тексту і попри те, що для неї нібито головною є його інформативна складова, ми частково можемо спростувати цю думку, покликаючись на результати нашого дослідження. У підлітковому віці читачі здатні отримувати естетичне задоволення від книжки. По-перше, є категорія читачів, які відзначають, що для них є важливою якість тексту і вони вміють насолоджуватись мовою автора чи перекладача (хоча вони рідко асоціюють книжку з таким посередником). Наприклад, одна з читачок (Софія, 14 років) відзначила, що

романи Стефані Маєр для неї, в першу чергу, — це легкий і «милослівний» стиль. По-друге, як виявилось, ніхто з наших реципієнтів не практикує «уривчасте» читання, тобто вони не пропускають шматки тексту з описами чи роздумами. Наприклад, семикласник (Микола, 13 років) відповів, що саме такі елементи для нього стали головною причиною романів Дж. Толкіна: описи дивовижної природи, чудернацьких істот, переживань героїв, адже все це створює особливу атмосферу твору.

Як ми мали змогу переконатись, попри загальнонаціональні (і загальносвітові) тенденції трансформування і пристосування до сучасних реалій особливостей читацької поведінки і самого характеру читання, що підтверджують різноманітні масштабні дослідження, на прикладі маленької групи активних читачів, стверджувати про абсолютний занепад підліткової культури читання не доводиться.

1. *Аскарова В. Я.* Читающий подросток в фокусе разнообразных представлений [Электронный ресурс] / В. Я. Аскарлова, Н. К. Сафонова // Страница социолога : сайт. — Режим доступа: http://www.library.ru/1/sociolog/text/article.php?a_uid=270.
2. *Бородина В. А.* Психология библиотечного обслуживания : науч.-практ. пособ. / В. А. Бородина. — М. : Литера, 2013. — 296 с. — (Серия «Современная библиотека»).
3. *Зубрицька М.* Ното legens: читання як соціокультурний феномен / М. Зубрицька. — Львів : Літопис, 2004. — 352 с.
4. *Ізер В.* Процес читання: феноменологічне наближення / В. Ізер ; пер. М. Зубрицької // Слово. Знак. Дискурс : антологія літературно-критичної думки ХХ століття. — Львів : Літопис, 2001. — С. 261—277.

Ганна Маркова

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО ЧОЛОВІЧОГО ЖУРНАЛУ ДО ПОТРЕБ УКРАЇНСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО РИНКУ

Проаналізовано ті зміни в тематиці, проблематиці та концепції видання, яких зазнають транснаціональні чоловічі часописи у процесі адаптації до умов українського інформаційного ринку.

Ключові слова: чоловічий журнал, гендер, гламур, транснаціональне видання, глобалізація, націєглобалізація.